

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ ПРОЦЕСІВ СВІТОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

**А.О. Касич, кандидат економічних наук.
Кременчуцький державний політехнічний університет.**

Постановка проблеми. Україна, здобувши економічну і політичну незалежність, намагається стати повноправним членом світового співтовариства. Здійснювати цей процес без урахування тенденцій світової глобалізації неможливо. Процеси глобалізації - це об'єктивна реальність. Об'єктивністю є також і те, що все більша кількість країн при формуванні стратегії національного розвитку використовує принцип *відкритості*. Однак поряд з ним, на нашу думку, необхідно враховувати принцип *вибірковості*. Тобто, економічна система повинна бути відкрита виключно до всього позитивного, що є у світовій економіці, і намагатися використати ці елементи, фактори для забезпечення конкурентоспроможного розвитку. Не абсолютизуючи процеси глобалізації, розуміючи, що є „невдахи” навіть серед активних учасників процесів світової інтеграції, необхідно регулювати способи входження у світову економіку для забезпечення виходу на нові соціально-економічні, технологічні стандарти.

Мета статті. Розробляючи зміст національної інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку України, слід урахувати сьогоденні реалії світової глобалізації, позиціонувати відносно них Україну. Дослідимо вплив глобалізації окремо на інноваційний та інвестицій сектори економіки, проаналізуємо вже існуючий рівень інтегрованості у світогосподарську систему.

Основна частина. Розглядаючи рівень інтегрова-

ності національної економічної системи, слід виходити з того, що доцільно розрізняти рівні *відкритості*, а відтак і види інтеграції:

1-й рівень інтегрованості - *торгова інтеграція* - визначає можливість суб'єктів національної економіки купувати необхідні компоненти на світовому ринку та можливість експортувати власну продукцію. Зростання торгової інтегрованості характеризує ситуацію, коли країна стає активним учасником торговельних відносин. Динаміка та структура зовнішньоторгових відносин, і перш за все експорту, свідчить про рівень конкурентоспроможності національних фірм.

2-й рівень - *інформаційна інтеграція* - відображає здатність одержувати та надавати інформацію, яка має певну цінність. Вона є результатом функціонування „нової” інформаційної економіки. У сучасних умовах використання глобальних засобів комунікації та інформації є умовою та засобом доступу до інформації, а також забезпечує скорочення витрат обслуговування обігу товарів та послуг. Оцінити рівень інформаційної інтегрованості можна навіть на основі таких показників, як кількість комп'ютерів в країні, доступ до Інтернету.

3-й рівень - *інвестиційна інтеграція* - відображає здатність національних фірм залучати інвестиційні ресурси та самим ставати експортерами капіталу.

4-й рівень - *технологічна інтеграція* - може розг-

лядатися як участь національних підприємств в процесах здобуття науково-технічних знань. В сучасних умовах динаміки НТП технологічна інтеграція може забезпечувати необхідні і навіть випереджаючі, порівняно зі світовим рівнем, темпи розвитку науки.

5-й рівень - *виробнича інтеграція* - відображає участь національних фірм у функціонуванні спільних підприємств, транснаціональних корпорацій.

Фактично рівень інтегрованості залежить від рівня забезпечення країни факторами виробництва, перш за все капіталом, технологією. Однак, враховуючи, що жодна країна не може мати повне забезпечення всіма факторами та в повній мірі, певний рівень інтегрованості є механізмом забезпечення національної системи необхідними факторами виробництва, забезпечує економічне зростання.

Проаналізуємо з теоретичної точки зору об'єктивність та необхідність зростання рівня інтегрованості економіки України в світогосподарську систему та визначимо зміст заходів, реалізація яких забезпечить досягнення бажаного рівня інтегрованості.

Процес будь-якого виробництва передбачає використання основних факторів виробництва праці, землі і капіталу. Якщо проаналізувати рівень забезпечення економіки України основними факторами виробництва, то будемо мати таку картину:

1. Україна, порівняно з іншими країнами, у достатній мірі забезпечена фактором землі і з точки зору території для господарювання населення, і для сільськогосподарської діяльності, і з точки зору наявності природних умов та ресурсів.

2. Незважаючи на цілий ряд демографічних проблем, в т.ч. рівень безробіття та рівень експорту робочої сили, трудовими ресурсами країна забезпечена.

3. Беручи за основу змістовне значення капіталу в розумінні "основних засобів", можна констатувати, що певний обсяг обладнання підприємства мають.

Незважаючи на такий рівень забезпечення економіки факторами виробництва, кінцевого позитивного результату, а саме - випуску конкурентоспроможної на світовому ринку продукції, Україна не має. І це наслідок того, що Україна не забезпечена у повній мірі фактором технології. Стосовно технологічної інтеграції слід розуміти, що її умовою фактично є і інформаційна інтеграція, і виробнича інтеграція, і інвестиційна інтеграція.

Той факт, що рухливність факторів виробництва, перш за все у вигляді руху капіталу, міграції робочої сили, передачі технології, зростає, є основою активного розвитку процесів транснаціоналізації.

Не аналізуючи, позитивний чи то негативний вплив здійснює процес глобалізації на розвиток світової економіки та економіку окремих країн, далі будемо виходити з наступних положень:

- по-перше, Україна не має змоги вплинути на процеси, що відбуваються у світовій економіці;

- по-друге, українські підприємства однозначно „запізнилися” на потяг глобалізації, а відтак вся економіч-

на система потребує чіткої стратегії зростання зі встановленими вже орієнтирами і, можливо, навіть в окремих галузях, гри на випередження;

- по-третє, у зв'язку з об'єктивністю глобалізації об'єктивними є вимоги цього процесу до економічної системи країни, яка бажає підвищити рівень інтегрованості у світогосподарську систему.

Ці неформальні вимоги стосуються: „стандартів” галузевої структури господарства, структури зовнішньоекономічної торгівлі, обсягу та структури інвестицій, умов інвестиційного клімату, масштабів виробництва та організаційної структури, інформатизації та комп'ютеризації, законодавчої системи, соціально-економічних стандартів тощо.

Розглянемо окремі з цих вимог та визначимо, наскільки відповідає їм соціально-економічна модель України.

Аналіз орієнтирів у розвитку структури господарства доцільно розпочати з аналізу розподілу зайнятого населення між сферою виробництва та сферою послуг. В розвинених країнах у сфері матеріального виробництва зайнята лише третина працюючого населення, і фактично ця третина, враховуючи рівень продуктивності праці у сфері матеріального виробництва, здатна забезпечувати себе і решту населення усіма необхідними матеріальними благами. Дві третіх зайнятого населення зосереджують свої зусилля у сфері послуг. Причиною змін розподілу зайнятого населення України, які відбулися за останні десять років, в напрямку збільшення питомої ваги зайнятих у сфері послуг, є не зростання продуктивності праці у сфері матеріального виробництва, а значне скорочення обсягів виробництва з вивільненням значної кількості трудових ресурсів. Негативним є також той факт, що зростання сфери послуг відбулося не за рахунок інноваційно спрямованих видів.

Розглядаючи структуру економіки в контексті процесів глобалізації, порівняємо структуру промислового виробництва у світі та Україні (табл. 1).

За роки ринкових реформ в структурі економіки відбулися негативні зміни, які свідчать про деіндустріалізацію виробництва та істотні міжгалузеві перекося. Найбільшою відмінністю промислової структури України від світових показників є надзвичайно низька питома вага машинобудування. В той же час питома вага паливно-енергетичного комплексу явно завищена, а це знижує ефективність економіки в цілому. Все це свідчить про необхідність оптимізації структури економіки у інноваційному напрямку, тобто, необхідно збільшувати питому вагу галузей, що виробляють кінцеву продукцію (інвестиційні та споживчі товари), особливо машинобудування. А в межах технологічної структури необхідно стимулювати розвиток виробництв п'ятого та шостого укладів, подолання „технологічної багатукладності”.

Інвестиції, у тому числі іноземні, у застарілу галузеву структуру господарства можна вважати позитивним фактором лише за умови обґрунтування чіткої

Таблиця 1. Структура промислового виробництва у світі та в Україні (2000 р., * [3]).

Галузі	Світ у цілому	Розвинені країни	Росія	Україна
Промисловість	100	100	100	100
добувна	10,4	5,9	24,4	11,6
оброблювальна	81,9	87,7	66,7	73,7
у тому числі				
харчова	10,9	9,5	11,1	18,0
легка	5,5	4,1	1,7	1,3
хімічна і нафтохімічна	13,2	13,3	8,4	6,7
металургія та обробка металів	5,8	4,2	21,6	22,8
машинобудування	35,9	45,3	8,0	11,3
Виробництво і розподіл газу	7,7	6,5	8,9	15,2

стратегії подальшої її зміни за рахунок зміни структури інвестицій у напрямку інноваційності.

Наслідком застарілої галузевої структури є експорт України, в структурі якого переважають сировинні компоненти, продукція металургії, сільського господарства. Сировинні (енергетичні) елементи переважають і в структурі імпорту України [2]. Питома вага в імпорті таких товарних груп, як механічні та електричні машини і обладнання, за результатами торгівлі в 2003 р. складала 14%, тоді як питома вага енергоносіїв перевищала 30%. Проблема у тому, що ці компоненти є життєво необхідними, а відтак складається ситуація, коли Україна повинна експортувати будь-що для забезпечення імпорту енергоносіїв, але не з причини високої конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Представлену ситуацію можна охарактеризувати як “експорт заради імпорту”. Такий рівень зовнішньоторговельної інтегрованості не витримує жодної критики і є свідченням застарілих підходів держави до інтеграційної стратегії.

У роботі [5] у ретроспективному огляді підсумовується досвід світогосподарської інтеграції країн Центральної та Східної Європи, а також визначаються наступні фази цього процесу: 1 фаза передбачала доступ іноземних інвесторів для створення спільних підприємств, а на 2 фазі серед механізмів інтернаціоналізації перевага віддається прямим іноземним інвестиціям.

Процес залучення іноземних інвестицій в Україні оцінюється неоднозначно. Сьогодні за різними оцінками від 1,5 до 7 млн. українців, переважно нелегально, є найманцями в різних частинах світу, тобто трудова інтеграція вже відбулась, але на примітивних умовах.

У цілому ж у світі потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) за останні десятиліття неухильно і з небагатьма масштабами збільшуються. У 2003 р. зростання потоків ПІІ спостерігалось в 111 країнах світу, а скорочення – у 82. У 2000 р. приплив прямих іноземних інвестицій в країни світу досяг рекордного рівня в 1492 млрд. дол. США, і, незважаючи на те, що в 2001-2003 рр. в умовах глобального спаду відбувалося значне скорочення обсягів припливу нових ПІІ (в 2001 р. – 735 млрд. дол. США; в 2003 р. – 560 млрд. дол. США), вис-

новок, що процес міжнародного інвестування у сучасній світовій економіці став одним з найважливіших засобів забезпечення розвитку, залишається незмінним [1, 6].

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну станом на 1 липня 2004 р. склав 7,3 млрд. дол. США. Інвестиційна діяльність українських підприємств на зовнішніх ринках є взагалі незначною. Так, питома вага українських інвестицій в сукупних інвестиціях ЄС складають всього 0,0007% [4]. За таких обсягів інвестування за кордон неможливо створити там ефективно діючі збутові та сервісні центри, базу для розвитку стабільної кооперації. Відсутність масштабних інвестицій в економіку України з боку провідних транснаціональних корпорацій не дозволяє українським виробникам увійти до міжнародних розподільчих систем, а, отже, робить неможливим ефективне проникнення на висококонкурентні ринки найбільш розвинутих країн, особливо на ринки високотехнологічних виробів.

Активізації ПІІ у світі сприяє лібералізація режимів щодо їх регулювання. За період з 1995 по 2003 рр. кількість країн, які вносили зміни у свої закони і правила, що регулюють прямі іноземні інвестиції, зростає. Загальна кількість поправок за вказаний період зросла в 2 рази і досягла фактично 244, причому 220 з них – в сторону подальшої лібералізації.

Результатом здійснення прямих іноземних інвестицій є збільшення обсягу інвестиційної присутності іноземного капіталу в межах національної економіки. Цей факт оцінюються експертами неоднозначно, однак є такі приклади.

У роботі [7] наводиться приклад залучення іноземних інвестицій у Франції. В останні 7-8 років спостерігалось зростання іноземних інвестицій в економіку Франції – країни з потужним державним сектором в економіці. Серед іноземних інвесторів провідну роль відіграють американські інституціональні інвестори. Загальний обсяг іноземної участі в капіталі фінансово-промислових компаній Франції у середині 2003 р. становив 43,7%. Цікавим є той факт, що в період приватизації державних компаній і банків, яка розпочалась у Франції у 1983 р., урядом цієї країни було вжито заходів до збереження контролю над окремими при-

ватизованими компаніями за французькими акціонерами і недопущення їх переходу в руки іноземних осіб шляхом викупу на біржі. Сформована в період з 1986 по 1988 рр. система так званих твердих ядер являла собою пакети акцій певного розміру, які не підлягали продажу іноземним інвесторам.

Процес розвитку виробництва в напрямку інтернаціоналізації та динаміка НТП приводять поступово до збільшення первинної ланки господарського комплексу – підприємства та до його перетворення у транснаціональні корпорації. Зростаюче значення та розширення міжнародного виробництва і є результатом зростаючої рухливості факторів виробництва, а також ядром процесу глобалізації. Кількісні показники, що характеризують процес міжнародного виробництва за результатами 2003 р. склали [1]:

- до категорії підприємств ТНК відносяться не менше 61000 підприємств;
- загальний обсяг здійснених прямих іноземних інвестицій складає приблизно 7 трлн. дол.;
- валовий продукт, створений іноземними філіями, склав 3706 млрд. дол., що перевищує 10% світового ВВП;
- відображаючи зростання прибутків, обсяг реінвестованих доходів також зростає, досягнувши рекордного рівня.

Крім того, 75-80% загальносвітового обсягу наукових досліджень і розробок в цивільному секторі виробляється в рамках систем ТНК.

Досліджуючи регіональну структуру вивозу прямих іноземних інвестицій, слід зауважити, що основна їх частина (65,5% за даними 2003 р.), як і раніше, припадає на розвинені країни, хоча розподіл між ними став більш рівномірним. Питома вага прямих іноземних інвестицій до країн Центральної та Східної Європи в останні роки складає 3-4%.

Позитивний вплив процесів транснаціоналізації полягає у:

- а) передачі нової і передової технології;
- б) передачі кваліфікованих кадрів;
- в) сприянні процесу перебудови шляхом створення нових галузей чи видів діяльності;
- г) наповненні господарського комплексу інвестиційними ресурсами.

Процеси транснаціоналізації не тільки позитивно впливають на економіку приймаючих країн, але можуть також мати потенційні негативні наслідки. Основним таким негативом є можливе протиріччя між інтересами розвитку національної економіки та інтересами ТНК. Вже є досить багато прикладів того, як дії держави щодо створення вільних економічних зон, встановлення ставок мита у ті чи інші періоди ставили під загрозу окремі виробництва, цілі галузі. Наприклад, як зазначено в роботі [7], російські інвестори, придбавши підприємство, яке виготовляє кінцеву продукцію, поступово витісняють з його обслуговування українські підприємства, замінюючи їх російськими. А наслідком є створення „зон російського бізнесу” на

території України, причому на окремі сфери діяльності таких підприємств уряд не має механізмів впливу. Для запобігання цих та інших негативних ризиків трансформаційна економіка повинна розробити чітку стратегію без шкоди для інтересів національних товаровиробників. Основою такої стратегії повинен бути план структурних перетворень, тобто, необхідно визначити, які галузі, підприємства є стратегічними, і допуск іноземних інвесторів тут повинен бути обмеженим, а для розвитку яких галузей необхідно використати глобалізовані фактори виробництва, у тому числі забезпечивши перехід до транснаціонального виробництва.

Низька ефективність державної політики України у галузі використання іноземних інвестицій зарубіжними експертами пояснюється наступними причинами [8]:

- українським менталітетом;
- політичними мотивами;
- недосконалістю законодавчої бази.

Законодавча база країни, що намагається інтегрувати у світогосподарську систему, повинна бути чітко визначена стосовно інвесторів; враховувати вимоги інвестиційних та фінансових інститутів; мобільна, тобто гармонізована, взаємопов'язана з міжнародними актами; визначати регулюючі механізми у сфері економіки, екології, культури.

Висновки. Сьогоднішня стратегія інтеграції України у світогосподарську систему – інтеграція через торгівлю. Україна ж потребує комплексного підходу, оскільки цей процес досить тривалий та охоплює різноманітні сфери функціонування економічної моделі. Активним учасником сучасних світогосподарських процесів Україна зможе стати лише після того, як спершу розробить, а потім реалізує механізми, які якнайшвидше забезпечать відповідність господарства країни вимогам глобальної економіки. Розпочати цей процес пропонується з розробки стратегії формування національної інноваційно-інвестиційної моделі.

На першому етапі Україні доцільно зробити ставку на розвиток тих галузей, які забезпечать насичення споживчого ринку вітчизняною продукцією та дадуть можливість зменшити імпорт вказаних товарів, тобто спочатку необхідно реалізовувати стратегію імпортозаміщення. Інвестиції у харчову промисловість, легку промисловість, сільське господарство дають можливість стабілізувати ситуацію, однак це лише початок переходу до інноваційно-інвестиційної моделі.

На другому етапі країна переходить до експорту товарів, у виробництві яких вона накопичила певний запас міцності. Це дає можливість формувати інвестиційні ресурси, необхідні для вкладання у ті галузі, які пов'язані з науково-технічним прогресом. Однак може виявитись, що накопичень замало, а що часу для їх формування необхідно багато. Саме тому перехідна економіка і повинна, на нашу думку, використовувати заходи інвестиційної інтеграції та технологічної інтеграції.

На третьому етапі країна може перейти до експорту наукомісткої конкурентоспроможної продукції, що свідчить про її технологічну інтеграцію.

Враховуючи безумовно існуюче бажання сформувавши незалежну національну економічну систему, необхідно визначити рівень "водорозділу", рівень оптимального співвідношення вітчизняного та іноземного капіталу в секторах господарського комплексу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Доклад о мировых инвестициях, 2004 год: Переориентация на сектор услуг. Обзор Организации Объединенных

Наций. Нью-Йорк и Женева, 2004. – 72 с.

2. З послання Президента України до Верховної ради України. – Економіст. – 2004. - № 7. – С. 13-106.

3. Кваснюк Б. Структурна перебудова економіки та її ресурси // Економіка України, 2003. - №11, С. 18-28.

4. Новини // Інвестиції: практика та досвід. – 2004. - № 16. – С.2.

5. ПІІ та технологічний трансфер у пост-радянських країнах. – К.:2003.

6. Україна в процесах міжнародної інтеграції / За ред. д-ра екон. наук В.Р. Сіденка. – Х.: Вид-во „Форт”, 2003. – 280 с.

7. Чечетов М. Іноземні інвестиції: макроекономічний аспект // Економіка України. - 2004. - № 8. – С. 4-15.

8. Фанг Мочинь. Эффективность иностранных инвестиций // Бизнес-Информ. – 2004. – 2004. - № 1-2. – С. 62-65.

МОЖЛИВОСТІ ВАЛЮТНОГО INTERNET-ТРЕЙДІНГУ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ІНВЕТОРІВ

М.В. Макарова, кандидат економічних наук. Міжнародний науково-навчальний центр ЮНЕСКО інформаційних технологій та систем в освіті НАНУ і Міністерства науки і освіти України.

Вступ. Розвиток сервісів глобальної мережі Internet вніс суттєві зміни не тільки в форми і методи торгівлі, банкіну, інформаційної взаємодії між корпоративними споживачами, тобто в те, що найперше згадується у зв'язку з впливом інформаційних технологій на способи ведення бізнесу.

Модифікації відбулися і у системах управління інвестиціями. Останнім часом й українські користувачі Мережі можуть не тільки теоретично уявляти, що таке Internet-бро-керідж та Internet-трейдинг, а й на практиці реалізувати можливість торгівлі цінними паперами і валютою через Мережу.

Перший процес характеризується як надання брокером приватній особі чи корпоративному споживачу послуг з проведення операцій з цінними паперами або валютою через Internet, другий – як здійснення приватною особою цих операцій. Таким чином, мережний брокерідж і трейдинг є єдиним процесом з надання/отримання послуги брокером/клієнтом зі здійснення купівлі-продажу цінних паперів або валюти в реальному часі з допомогою Internet-технологій. З боку он-лайнного брокера послуга передбачає:

- можливість купівлі-продажу фінансових активів;
- створення інвестиційного портфеля інвестора;
- надання клієнту фінансової інформації, яка постійно оновлюється (котировки цінних паперів, курси валют);
- ознайомлення клієнта з аналітикою, графічною інформацією, консультативна допомога;
- можливість участі клієнта у взаємних фондах та ін.[4].

Мета статті. Явища брокеріджу і трейдингу без зв'язку з Internet-технологіями добре відомі і розглянуті у фаховій літературі [1, 3]. Internet-брокерідж/трейдинг є

частою темою спеціалізованих видань у зарубіжному сегменті Мережі. До цього предмету часто звертаються у своїх популярних практичних посібниках професійні трейдери і брокери [2]. Можливості роботи з цінними паперами і безготівковою валютою для українських користувачів Internet іноді висвітлюється у вітчизняних бізнес-виданнях на правах реклами [5]. Автор виокремлює із загального явища перспективність валютного Internet-трейдингу для невеликих приватних і корпоративних інвесторів в умовах нестабільності економічної ситуації і починає цією статтею низку публікацій, присвячених аналізу українського ринку Internet-брокеріджу/трейдингу.

Перспективність валютного Internet-трейдингу. Мережний трейдинг нині є привабливим шляхом для залучення на фондовий ринок інвесторів з невеликим обсягом коштів: тарифи на послуги он-лайнних брокерів нижче плати за участь в традиційних системах віддаленого торговельного доступу, де застосовується спеціальне устаткування і канали зв'язку [4].

Нині перед потенційними клієнтами існує проблема не стільки збільшення капіталу, скільки його збереження: реальна ставка за банківськими депозитами фактично від'ємна. Темпи інфляції перевищують відсоткові ставки за гривневими інструментами з фіксованою доходністю: за вересневими прогнозами аналітиків, якщо не вдасться до відповідних заходів, інфляція до кінця 2005 року може скласти 20%, в той час як річна ставка гривневих депозитів для юридичних і фізичних осіб – 15% [6, 7]. Ще гірша ситуація з вкладеннями в іноземні валюти – вони дають дохід менший, ніж у банку, і мають значні ризики.